

Írta: Felső Anikó és szerzőtársai

GYERMEKSZEGÉNYSÉG

A 2002. március 10. és 21. között Bécsben, az Erasmus program keretében megrendezett nemzetközi diákkonferencia témája a szegénység, ezen belül pedig a gyermekeket sújtó szegénység volt. A konferencián öt ország diákjai vettek részt; négy európai uniós ország (Ausztria, Németország, Olaszország, Svédország) mellett idén Magyarország is meghívást kapott.

Hazánkat az ELTE Szociológia és Szociálpolitika Intézet szociálpolitika, illetve szociális munka szakos hallgatói képviselték. A program szerkezetét tekintve egy fiktív eset feldolgozásából és az erre adott országokénti válaszok összehasonlító elemzéséből állt. Beszámolójukban most az egyes országokban meglévő, számukra szimpatikus és újdonságnak számító szociálpolitikai megoldásokról és intézményekről olvashatnak.

Olaszország egyes tartományai mind a szegénység jellegében, mind a szegénység leküzdésére alkalmazott szociálpolitikai eszközökben is jelentősen eltérnek egymástól. Míg az ország északi régióiban az egyedülállók, az idősek (nyugdíjasok) alkotják a szegények jelentős részét, délen a családok, azon belül is a nagycsaládok érintettek. Inkább a konkrét esetekben adott segély és támogatás a jellemző az univerzális ellátásokkal szemben. Nincs munkanélküli segély. Az ellátások standardizálása jelent aktuálisan problémát.

Németország nagy hangsúlyt fektet a non-profit szektorra. A szubszidiaritás elvét követve az állam csak akkor kapcsolódik be a család segítésébe, ha a civil szektor szereplői eszköztelennek bizonyulnak.

Anyagi juttatások mellett a családok köré tehermentesítő szolgáltatásokat szerveznek. Így például a „Lebenslage” programban az anyáknak lehetősége nyílik 3 évente maximum 1 hónapig terjedő nyaraláson részt venni, ahol gyermekfelügyeletet biztosítanak. Hasonlóan a családok és gyermekeik életének megkönnyítését célozza az a szolgáltatás, amelynek keretében a tanulási vagy egyéb nehézségekkel küszködő gyermekek szakemberek segítségét vehetik igénybe az otthoni felkészülésben, valamint közreműködnek a gyermekfelügyelet ellátásának biztosításában is.

A gyermek veszélyeztetettsége esetén sor kerülhet arra, hogy a szociális munkás egy időszakra beköltözik a családhoz. Ennek célja a család szétesésének megelőzése, a hibás működési formák kijavításában való segítségnyújtás. Ha a család együttműködő, nem kerül sor a gyermek családból való kiemelésére, amire egyébként a szociális munkásnak a projekt megkezdésétől – bíróság által jóváhagyott – törvényi felhatalmazása van. Ennek a rendszernek Németországban is sok bírálója van.

Svédország

A Skandináv államokról általában a jóléti modellre asszociálunk. Ezt erősítette meg a svéd csoport a konferencián tartott előadásának nyitó mondatával, miszerint Svédországban a szegénység kezelése helyett a jólétre való törekvés fogalmazódik meg. Itt a szociális biztonság az állampolgársághoz kötődik, nem a foglalkoztatottsághoz, mint más európai országokban. A gyermek iránti felelősség elsődlegesen a szülők vállán nyugszik, azonban a helyi jóléti és közigazgatási rendszerek feladata, hogy megteremtsék a megfelelő eszközöket a szülők támogatására gyermekeik neveléséhez. Ilyenformán a szociális intézmények

segítségének igénybevétele természetessé válik a lakosság körében. Az emberek jobban bíznak az intézményekben, minthogy más forrásokhoz forduljanak. Erre példa lehet egy klubszerű életvezetési tanácsadó iroda, ahová főként kismamákat és kisgyermekes anyákat várnak, de fiatalok is fordulhatnak ide bármilyen problémával.

Ausztria az intézménylátogatások tükrében:

Az Ausztriáról szerzett ismereteket – vendégfogadó ország lévén – leginkább a Bécsben tett intézménylátogatások tapasztalatai alapján lehet bemutatni. A fiktív esetet érintően egy adósságkezelő irodát, egy családsegítőt, egy gyermekjóléti szolgálatot, egy non-profit családsegítő szervezetet, valamint egy gyermekek számára fenntartott krízis-szállót volt alkalmunk megtekinteni.

Adósságkezelő központ

Ausztriában az adóságok legjelentősebb részét a bankoknak vissza nem fizetett hitelek teszik ki. A bankok a nyugati országok többségében könnyen teljesíthető feltételekkel, különösebb jövedelem- és fedezetvizsgálat nélkül adnak hitelt. Ám ha az igénybevevő határidőre nem tud fizetni, a kamat, illetve a visszafizetendő összeg mértéke nő. Az 1995-ben hatályba lépett törvény a magánbankok által okozott fizetéseképtelenségről, korlátozza a bankok lehetőségeit: a tartozás visszafizetésnek idejét 7 évre csökkentették, ezalatt kell az igénybevevőknek a hátramaradt tartozásuk legalább 20%-át kifizetni. Az Adósságkezelő központot a bécsi önkormányzat működteti. Ügyfeleinek 80%-a az átlag jövedelemnél kevesebből él. Sok közöttük a más országokból – főleg Törökországból és Jugoszlávia területéről – érkező család (az ügyfelek 40%-a). A központ fő szolgáltatása a tanácsadás, de semmilyen pénzügyi támogatást nem nyújtanak. A vezérelv: az ügyfelek a tanácsadások alatt képessé váljanak pénzügyeiket önállóan és hatékonyan végezni, azért a megerősítés és a képesség tétel számukra is kulcsfontosságú eszközök. Az ügyfelek ezek után nem ígéretet fognak a bankoknak, (mely ígéreteket nem tudnak teljesíteni és így még nagyobb adósságba kerülnek), hanem elmondják, hogy nem tudnak fizetni és a realitások talaján indulhat meg a bankokkal való egyeztetés. Az Adósságkezelő Központ tájékoztatást nyújt a kedvezményekről, például a gyerek után igénybe vehetőkről. Ausztriában a törlesztés általában a munkabérből kerül levonásra, de a munkáltatók sokszor nem néznek utána a megfelelő kedvezményeknek, így sokszor nem érvényesülnek a törvény adta előnyök. Sokan félnek kiállni a jogaikért, és attól tartanak, hogy a munkáltató nem akar ezzel foglalkozni. Megegyezik az is, hogy válás után a volt házaspár tartozását a bank a másik féltől kívánja behajtani. Az Adósságkezelő Központ vezetője középkorinak nevezte a lefoglalást, amelyet a bankok még ma is alkalmaznak, nem gondolva arra, hogy a kiszállás értéke sokszor nagyobb, mint a lefoglalt tárgyaké.

A Központban 6-7 alkalmazott fő-, 10 alkalmazott pedig mellékállásban dolgozik. Évente 2500 ügyféllel foglalkoznak, a bővítést régóta szükségesnek tartják, de mivel a bécsi önkormányzat maga is üzemeltet egy magánbankot, ez még várat magára.

MA12

Intézménylátogatásunk másik állomása a Bécs tizenkettedik kerületében működő MA12, hivatalos nevén a Sozialzentrum der MA12 (Magistratabteilung12). Az irodát, amely a harmadik a tervezett tízből, 2001 decemberében hozta létre Bécs város önkormányzata. Működésének alapját a főváros szociális törvényei biztosítják, amelyek jelentősen eltérhetnek (és el is térnek) más tartományok szociális ellátást szabályozó helyi rendelkezéseitől.

A szolgálat a Bécs tizenkettedik, tizenharmadik és huszonharmadik kerületekben lakó felnőtteknek és hajléktalanoknak nyújt ellátást azon elv alapján, amely szerint a pénzügyi támogatásokat és a személyes szolgáltatásokat ugyanannak az intézménynek kell nyújtania. Családok részére ennél a szolgálatnál esetkezelés nincs, csak a szociális ellátások anyagi oldalát biztosítják (pl. segélyezés). Amennyiben egy család problémája szociális munkás bevonását igényli, úgy őket átirányítják az MA11-hez.

Az iroda 2001 decemberi megalakulásától 2002 márciusáig mintegy 1600 esettel foglalkozott. Ebből nagyjából ezer az egyéni eset (felnőttek, hajléktalanok, fogyatékkal élők) és közel hatszáz a család. Ez a „népszerűség” annak a tendenciának tudható be, hogy Bécsben egy év alatt mintegy 40%-kal emelkedett a szociális támogatásokból élők száma (a 2001. januári 18 ezerről 2002 februárjára közel 25 ezerre).

Lévén, hogy Ausztria és e tekintetben Bécs a bevándorlás egyik célpontja, az iroda igen sok emigránssal – főleg családokkal – is kapcsolatba kerül, noha meglehetősen kevés esetben képes kézzelfogható segítséget nyújtani. Ennek egyik oka, hogy bárkinek, aki az országba bevándorol, legalább tíz év legális tartózkodás és egyhelyben lakás szükséges, hogy bármiféle segítyt kaphasson (azt is legfeljebb egy évig).

Ilyen mértékű igénybevétel megfelelő szervezettséget kíván, hogy a működés kiegyensúlyozott és zavartalan legyen. E célból minden kliens előzetesen megbeszélte időpontra érkezik a szolgálathoz, az először megjelenő klienssel pedig, ha esete nem akut, csak időpontot egyeztetnek. Ennek a rendszernek további haszna az intézmény egyenletes működésén felül, hogy mind a szociális munkás, mind pedig az ügyfél napja tervezhetőbb lesz, nem kell várakoznia, továbbá elkerülhető a tömeg a váróhelyiségben. Ilyen formában egy szociális munkás naponta tizenegy ügyfelet fogad az előzetes egyeztetés alapján.

Mivel a szolgálat segélyezéssel is foglalkozik, a pénzügyi ellátásokat helyben fizetik ki. Tervezik azonban, hogy – mivel ez többlet terhet ró az irodára – megszüntetik az azonnali kifizetést, és számlára vagy bankkártyára utalják át a pénzt, helyben csak sürgős beavatkozásokra tartva fenn kisebb összeget.

MAG 11

Ausztriában tartományonként eltérőek lehetnek az ellátások, a pénzügyi juttatások, valamint a szociális intézmények szolgáltatásai.

Bécsben és a főváros köré szerveződött tartományban különféle információs anyagok készülnek az elérhető szociális szolgáltatásokról, intézményekről. A kórházakban pl. minden kismama kap egy csomagot a szülés után, amely a fentiekben már említett információs anyagokon kívül csekély babakelengyét is tartalmaz.

Az önkéntes segítségkérés mellett – akárcsak Magyarországon -, a családok a jelzőrendszer révén is kapcsolatba kerülhetnek a MAG11-el.

A MAG11 elnevezés azon kívül, hogy a körülményes intézménymegnevezést rövidebb, könnyebben megjegyezhető formulával váltja ki, egy szójátékot is magába foglal: A MAG11 a Magistratsabteilung 11 – Amt für Jugend und Familie rövidítése. Ezt kiegészítve az „Ich mag Elf” mondatára, kapjuk a „Szeretem 11 -et” mondatot. Maga az intézményhálózat egész Bécsre és környékére terjed ki, és jellegét tekintve a Magyarországon működő családsegítőkhöz hasonlít.

A konferencia ideje alatt két MAG11-t látogattunk meg. Ezek közül az első a 6., 7., 8., 9. kerület ügyeit látja el. Mint minden MAG11, itt is elsősorban a gyermekes családokkal foglalkoznak, az ő problémáiknak a megoldását tűzték ki célul. Feladataik közé tartozik a jogi segítségnyújtás (pl. apasági ügyekben), a gyermekvédelem, a különböző pszichológiai szolgáltatások, a tanácsadás és támogatás speciális csoportoknak is, (pl. a leányanyák),

illetve más szociális szolgáltatások. Rendszeres és szoros kapcsolatot tartanak minden olyan állami és nem állami intézménnyel, szervezettel, amelyek a családokkal vagy gyerekekkel foglalkoznak.

Ehhez a MAG11-hez egyre több külföldi állampolgár, menekült család vagy gyermek fordult segítségért, illetve később más MAG 11-éktől is hozzájuk irányították őket. Ennek megoldására, valamint a felmerült feladatok elvégzésének megkönnyítésére alapítványt hoztak létre KIDS AID néven. Idővel ez a MAG11 – az alapítvánnyal a háta mögött -, Bécs és az ország egyetlen olyan gyermekjóléti szolgáltatójává vált, amely – nem hivatalosan ugyan -, kötelező feladatai mellett menekült családokkal, illetve gyerekekkel foglalkozik. A problémák megoldása a szociális munkások, szakemberek, valamint a külsős tolmácsok feladata.

A második MAG11 azért érdekes, mert szolgáltatásai kifejezetten a családokra koncentrálnak. Vagyis a fentiekben felsorolt feladatok és szolgáltatások mellett kiemelt szerepe van a gyermekek neveléséhez, az életvezetéshez nyújtott tanácsoknak.

Ilyen speciális szolgáltatás az „Elternschule” (Szülők iskolája) is. A tanfolyamon a szülői szerepre igyekeznek felkészíteni a párokat, de a gyakorló szülőknek is adnak tanácsot. Az iskola 6 héten át tart, heti egy alkalommal.

Az „Elternberatung” (Egészséges Tanácsadás) célja, hogy a szülőknek felvilágosítást adjanak az egészséges életmódról. Ezen kívül a szülők rendelkezésére áll egy orvos a gyermeket érintő egészségügyi, táplálkozási kérdéseket illetően. Az orvos természetesen elvégzi az egészséges gyerekek indokolt kontroll vizsgálatát is.

A „Besuchcafé” (Látogató Kávéház) munkatársai a Magyarországon működő Kapcsolat Alapítványhoz hasonló tevékenységet folytatnak egy valódi kávéházban. Céljuk, hogy a gyermekek elhelyezése körül a válóper folyamán keletkezett konfliktusokat enyhítsék, illetve megszüntessék. Itt nyílik lehetőség arra, hogy a láthatást gyakorló szülő szakember felügyelete mellett találkozzon a gyerekeivel. A jogi tanácsadás itt is fontos.

A gyermekjóléti szolgálatok minden évben rendelkeznek egy keretösszeggel, amelyből a team döntésének megfelelően adhatnak a rászoruló ügyfeleknek. Ez kiegészítő eszköz lehet azokban az esetekben, ahol a felmerülő krízishelyzetet csak anyagi támogatással lehet feloldani, de a törvényileg előírt családi pótlékot, különféle segélyeket és támogatásokat a területileg illetékes Családsegítő Szolgálatnál (MAG 12) kell igényelni.

Caritas Családsegítő Központ

A Caritas non-profit szervezet Bécsben két intézményt működtet, amelyek hiánypótló szerepet töltenek be: ott próbálnak segíteni, ahol az állami intézmények (MAG 11, MAG 12) valamilyen okból nem tudnak.

Az intézmény két különböző szolgáltatást nyújt. Az egyik az intenzív családsegítés, a másik a hivatalosan nem regisztrált illegális személyek segítése. A két feladatot két külön team végzi.

A Központ a családoknak átmeneti otthont tud biztosítani. Erre a célra négy lakás áll rendelkezésére. Az illegálisan tartózkodó kliensek részére módjuk van egyszeri pénzbeli segítyt és vásárlási utalványt is biztosítani.

Az intenzív családsegítés keretében főleg sokproblémás családokkal foglalkoznak. Öt szociális munkás látja el ezt a feladatot, mindegyikük heti huszonöt órában. A leggyakrabban előforduló problémátípusok: alkoholizmus, agresszió és a magas gyerekszám. Mint megtudtuk, a munkájuk során igen gyakran kerül előtérbe az abortusz-probléma. Az intézmény ennek a klienskörnek nem tud anyagi támogatást nyújtani, bár szerintük szükség lenne erre.

Az illegálisan tartózkodókkal foglalkozó team egyfajta pártfogó szerepet vállal magára: a klienseik érdekeit képviselik az őket körülvevő intézményekkel szemben, valamint anyagi, természetbeni és személyes szolgáltatást is nyújtanak. Ennél a klienscsoportnál a fő problémát az jelenti, hogy az osztrák szociális ellátórendszer által biztosított ellátások alapvetően bejelentett lakóhelyhez kötöttek. Mivel a bevándorlók általában nem rendelkeznek ilyennel, teljesen magukra vannak hagyva: Bécsben lakást sem kaphatnak. Ilyen értelemben mondhatjuk, hogy az intézménynek ez a tevékenysége lényegében hajléktalan prevenciós program. A szociális munkások legalább heti rendszerességgel tartják a kapcsolatot a családokkal. Ennek az együttműködésnek célja a klienseket mielőbb saját lakáshoz juttatni.

A Caritas más intézményekkel intenzíven együttműködve tud hatékonyan működni. Szoros kapcsolatban állnak a MAG11, MAG12 szolgálatokkal, kórházakkal. Az intézmény gyermekek részére lehetőséget nyújt pszichoterápiás szolgáltatás igénybevételére is.

Johanncsik Krisztina, Takács Emőke, Felső Anikó, Miklós Kata, Lakatos Zsolt, Gelsei Gergő